Θεοδόσης Π. Τάσιος

Για ένα ρυθμιστικό πλαίσιο δομητικών επεμβάσεων σε ιστορικούς οικισμούς

1. Ο βασικός αξιολογικός προβληματισμός

1.1. Όπως και στην περίπτωση οποιουδήποτε Μνημείου, έτσι και στην περίπτωση ενός Ιστορικού Οικισμού, η λήψη αποφάσεων για δομητικές[1] επεμβάσεις περνάει αναγκαστικά μέσα από ένα πλέγμα Αξιών, οι οποίες (συχνότερα απ' όσο νομίζομε) αντιφάσκουν μεταξύ τους. Η υπενθύμιση των συνιστωσών αυτού του προβληματισμού, που αφορά τις «στερεώσεις» των Μνημείων[2], είναι ίσως και εδώ χρήσιμη.

α. Κοινωνικές Αξίες:

- Διατήρηση του Μνημείου όσον μακρότερον γίνεται, για χάρη των επομένων γενεών.
- Ασφάλεια της ζωής των συντηρητών, μελετητών, επισκεπτών ή και, κυρίως, των χρηστών του Μνημείου.
- Εξυπηρέτηση συγχρόνων χρήσεων, δηλαδή κοινωνικών αναγκών (διδακτικών ή οικονομικών) της παρούσας γενιάς.
- Μείωση κόστους των επεμβάσεων, προκειμένου να εξυπηρετηθούν κι άλλες κοινωνικές ανάγκες.

Σχεδόν όλες αυτές οι «αξίες» ευνοούν τις **ισχυρές** δομητικές επεμβάσεις – ιδίως υπό την επίδραση των συγχρόνων αντιλήψεων περί της αξίας της ανθρώπινης ζωής. «Ισχυρές» όμως επεμβάσεις ενδέχεται να συνεπάγονται σημαντικές αλλοιώσεις του Μνημείου, αντίθετες προς τις Μνημειακές Αξίες. Είναι δε τούτο το κατεξοχήν πρόβλημά μας κατά τη στερέωση Μνημείων.

β. Μνημειακές Αξίες[3]:

- Η Αξία της Μορφής (η αισθητική ικανοποίηση την οποία προσφέρει η θέα των Μνημείων, απ' έξω και από μέσα).

---

1 Ο όρος αφορά την αντίσταση έναντι μηχανικών και φυσικοχημικών δράσεων (φορτίων, σεισμού, διαφορικών καθιζήσεων, χημικών επιρροών περιβάλλοντος).

2 Βλ. και Θ. Π. Τάσιος, *Αξιολογικά προβλήματα κατά τη δομητική αποκατάσταση των Μνημείων*, Αθήνα 2006.

3 Η διάκριση σε «κοινωνικές» και «μνημειακές» αξίες είναι κάπως αδρομερής: Ο μέσος πολίτης αντιλαμβάνεται τα Μνημεία και ως «πνευματικά» **κοινωνικά** αγαθά. Αναγνωρίζει όμως ενίοτε μεγαλύτερους συντελεστές βαρύτητας σε άλλα κοινωνικά αγαθά, ιδίως στην ανθρώπινη ζωή και στις χρήσεις των Μνημείων.

- Η Ιστορική και Συμβολιστική Αξία (η συναισθηματική ικανοποίηση απ' την ιστορική Ανάμνηση κι απ' τις ενδεχόμενες τελεστικές λειτουργίες του Μνημείου), ως «σήμα» της προέλευσης της Κοινότητας, και ως υποστασιακή στήριξή της – ουσιώδες αγαθό εν ανεπαρκεία...
- Η Τεχνική Αξία – μια ειδικότερη (κάπως περισσότερο διανοητική) ικανοποίηση απ' τη διατήρηση των δομικών Τεχνικών (Ιστορικό ενδιαφέρον) που χρησιμοποιήθηκαν, και των Υλικών που ενσωματώθηκαν στο Μνημείο.

Ας ξανά θυμηθούμε, μάλιστα, ότι ετούτες οι μνημειακές αξίες ενδέχεται να αντιφάσκουν και μεταξύ τους: Μπορεί λ.χ. να πρέπει να στερηθούμε μια σπουδαία υστερογενή λειτουργική προσθήκη σ' έναν Ναό, προκειμένου να αναδειχθεί η αρχική μορφή του, (προτεραιότητα της Μορφικής αξίας, έναντι της Ιστορικής αξίας). Ή μπορεί να παραιτηθούμε από μια «πλήρη» στερέωση, προκειμένου να γίνουν σεβαστά τα αρχικά πολύ σπάνια υλικά ενός Μνημείου.

1.2. Αλλά τα διλήμματα κατά τη λήψη αποφάσεων που αφορούν δομητικές επεμβάσεις σε Μνημεία, δεν τελειώνουν εδώ. Ακόμη κι όταν αποφασισθεί ο **στόχος** σχεδιασμού, πάλι ενδέχεται να τεθούν ζητήματα επιλογής **μεθόδου** επέμβασης, τέτοιας ώστε («Τεχνικές Επιτελεστικότητες») η μέθοδος:

- Να διαθέτει τη μεγαλύτερη εφικτή αναστρεψιμότητα ή επανεπεμβασιμότητα.
- Να διασφαλίζει τη μέγιστη δυνατή ανθεκτικότητα σε διάρκεια, έναντι φυσικοχημικών επιδράσεων.
- Να είναι ρεαλιστικώς διαθέσιμη και αξιόπιστη στο τόπο όπου προορίζεται να εφαρμοσθεί.

Αλλά και εδώ θα συναντήσομε ανταγωνιστικότητα ανάμεσα σ' αυτούς τους τεχνικούς σκοπούς αφενός, και τις Αξίες της § 1.1. αφετέρου: Ενδέχεται λ.χ. δια το πολύ της Αναστρεψιμότητας να αλλοιώνεται απαράδεκτα η Μορφή (λ.χ. πλήθος εξωτερικών και εσωτερικών μεταλλικών στηρίξεων). Ή η επιθυμητή Ανθεκτικότητα σε διάρκεια να οδηγεί σε απαράδεκτο Κόστος (λ.χ. γενικευμένη χρήση τιτανίου – «οι καλογέροι όταν είχαν πολύ λάδι...»).

1.3. «Μα όλα τούτα είναι γνωστά», μου ελέχθη (από χειλέων αρμοδιοτάτων, μάλιστα) – και ποιός θα μπορούσε να διαφωνήσει;

Υποστηρίζω όμως ότι, παρά ταύτα, στη «στερεωτική» πράξη στη Χώρα μας, πολύ συχνά κάμποσες απ' αυτές τις έννοιες παραμένουν κάτω απ' το χαλί:

(i) Δεν ομολογείται ντόμπρα κι αποξαρχής η ευλόγως αναμενόμενη έντονη και πολλαπλή αντιθετικότητα ανάμεσα σε κάμποσες απ' αυτές τις Αξίες.

(ii) Κατ' ακολουθίαν, δεν θεωρείται νόμιμη η αναζήτηση μιας «βέλτιστης» εκάστοτε λύσεως – και επομένως δεν αναζητείται κι η διαδικασία και τα κριτήρια, μέσω των οποίων θα ανευρίσκεται κάθε φορά αυτό το βέλτιστον...

(iii) Βέλτιστον όμως, σημαίνει «διαπραγμάτευση» Αξιών – η οποία απαιτεί πλήρη συναίσθηση του οιονεί αδιεξόδου στο οποίο θα μας οδηγούσε η αντιφατικότητα των επιθυμιών μας. Κι επειδή η εύλογη αυτή αντιφατικότητα δεν ομολογείται ανοιχτά, βλέπομε τους μονόχνωτους εραστές των «κοινωνικών» αξιών απ' τη μια, και τους αυστηρούς μαξιμαλιστές των «μνημειακών αξιών» απ' την άλλη, να ταμπουρώνονται σε χωριστά εχθρικά στρατόπεδα ιδεολογικού (άρα αντιεπιστημονικού) χαρακτήρα.

Και δέν ταμπουρώνονται μόνον, σε κάμποσες περιπτώσεις αλληλοκατηγορούνται, κρυφά ή φανερά: Οι πρώτοι κατηγορούν τους δεύτερους ως ανάλγητους ελιτίστες, ενώ οι δεύτεροι (συνηθέστερα) εγκαλούν τους πρώτους επί αντιεπιστημονικώ βανδαλισμώ.

1.4. Οι κατηγορίες αυτές είναι ασύστατες, αφού η κάθε Ομάδα υπεραμύνεται (έστω και μονόχνωτα) π ρ α γ μ α τ ι κ ώ ν και σπουδαίων Αξιών. Ακόμα χειρότερα, οι χρησιμοποιούμενες ετικέτες είναι άθλιες: «Ελιτίστες» δεν είναι όσοι (με μια πιο μακρόχρονη στοχοθεσία) υπερα-

μύνονται ουσιωδών αγαθών της Κοινότητας, τα οποία προσπαθούν να τα διασώσουν απ' την πλημμυρίδα των αγοραίων εφόδων. Απ' την άλλη μεριά, όσοι δεν αδιαφορούν για την ασφάλεια των Ανθρώπων (αλλά και Μνημείων ως συνόλου), δεν είναι «ανεπιστήμονες». Η διχογνωμία είναι αξιακού – δεν είναι γνωσιακού χαρακτήρα!

Οι διαδικασίες με τις οποίες θα αναζητείται (νομίμως πια) μια **βέλτιστη** κάθε φορά λύση, είναι αρκετά γνωστές απ' την προσωπική πείρα όλων των εμπλεκομένων στον προβληματισμό (αρχαιολόγων, αρχιτεκτόνων, πολιτικών μηχανικών και αναπτυξιολόγων). Έχει όμως μεγάλη σημασία, με την έναρξη κάθε τέτοιου προβληματισμού, να αναγνωρίζονται **ρητώς** και να αναγράφονται μεθοδικώς (αντί να ξορκίζονται) όλες οι υπεισερχόμενες Αξίες , για να μπορούν να ζυγιάζονται κατόπιν, και να οδηγούν σταδιακά σε μια κοινώς αποδεκτή λύση[4]. Όλοι το ξέρομε δε ότι αυτή η βελτιστοποίηση είναι μια δυσχερέστατη διεργασία – για τον απλούστατο λόγο ότι οι αντιφάσκουσες Αξίες, καθώς είναι **διαφορετικού γένους**, δεν υπόκεινται σε απευθείας ποσοτική σύγκριση: Δεν είναι λ.χ. δυνατή μια «επιστημονική» απάντηση στο ερώτημα «πόσους νεκρούς χρήστες του μνημείου ανά 30-ετίαν αποδέχομαι προκειμένου να αποφύγω την αλλοίωση Μορφής, εξαιτίας τεσσάρων λίθινων αντηρίδων». Ανθρωπογενείς είναι οι Αξίες, ανθρωπική οφείλει να είναι και η μεταξύ Αξιών διαπραγμάτευση[5] – κάτω η μεταφυσική. Έτσι, τελικά, το πρόβλημα μετατοπίζεται στην εύλογη σύνθεση της διακλαδικής Ομάδας που θα αποφασίζει κάθε φορά τους αναγκαίους συντελεστές βαρύτητας της κάθε Αξίας – πριν να επιλεγεί η βέλτιστη Λύση.

2. Αναγκαίες έρευνες γενικού ενδιαφέροντος

Ειδικότερα στην περίπτωση «στερεώσεων» σε έναν Ιστορικό Οικισμό, είναι βασικής σημασίας να έχουν προηγηθεί οι ακόλουθες, νομίζω, γενικού ενδιαφέροντος έρευνες, έτσι ώστε και οι Αρχές που θα εκδώσουν τις σχετικές Προδιαγραφές (βλ. § 3 και 4), αλλά και οι μελλοντικοί Μελετητές των επιμέρους δομητικών επεμβάσεων, να διαθέτουν τα αναγκαία **θεμελιώδη** δεδομένα της δουλειάς τους.

2.1 Ιστορία του Οικισμού και των φάσεών του

Έχει γίνει τώρα αντιληπτό οτι κάθε Μελέτη επέμβασης σε κτίριο μνημειακού συνόλου, οφείλει να είναι ενιαία, χωρίς τεχνητά στεγανά ανάμεσα στην ιστορία, την αρχιτεκτονική και τη «στατική» του κτιρίου[6]: Το καθένα απ' αυτά τα κεφάλαια της Μελέτης πρέπει να βρίσκεται σε αρμονία με τα προηγούμενά του κεφάλαια. Οι περιγραφές των μεθόδων και των φάσεων κατασκευής, η μνεία των υλικών, η αναφορά σε προηγούμενες βλάβες, επισκευές, προσθήκες κ.λπ. έχουν τεράστια σημασία και για το έργο του σύγχρονου Πολιτικού Μηχανικού. Για όλους αυτούς τους λόγους, τα Μέλη της διακλαδικής Ομάδας Μελέτης οφείλουν να είναι **συνυπεύθυνα** για ολόκληρη τη Μελέτη. Ένα Συμπίλημα της ιστορίας του Οικισμού είναι, λοιπόν, εκ των ων ούκ άνευ και για τον Πολιτικό Μηχανικό.

---

4 Μια μεθοδική προς τούτο διαδικασία έχει παρουσιασθεί και απ' τον Θ. Π. Τάσιο, ό.π., 2006 και από άλλους.

5 Υποστηρίζω μάλιστα ότι το αποτέλεσμα αυτής της διαπραγμάτευσης συνιστά μιαν **νέαν Αξία** – χρήσιμη πάντως μόνον σε λίγες ομοειδείς περιπτώσεις (σάμπως οι άλλες, είχαν ταχα την μεταφυσικώς διατυμπανιζόμενη...καθολικήν ισχύ;).

6 Βλ. λ.χ. T. P. Tassios «Interdisciplinarity in Studying Ancient Structures», *Proc. 2nd International Congress, Studies in Ancient Structures*, Istanbul 2001.

2.2 Δομητική Τυπολογία των κτιρίων του Οικισμού και γεωτεχνικές και σεισμολογικές πληροφορίες

Οι Μελετητές μιας δομητικής επέμβασης, Αρχιτέκτονες και Πολιτικοί Μηχανικοί (ενός συγκεκριμένου κτιρίου), δεν διαθέτουν κατ' ανάγκην την απαιτούμενη γνώση των τεχνικών Μεθόδων και της **δομικής Τυπολογίας** που εφαρμοζόταν σ' ολόκληρο τον Οικισμό. Επομένως, εάν λ.χ. χρειασθεί να χρησιμοποιήσουν μια κάπως πρωτότυπη μέθοδο ενίσχυσης του συγκεκριμένου κτιρίου-ων, δεν θα γνωρίζουν, αν αυτή είχε πράγματι εφαρμοσθεί (αλλού και άλλοτε) μέσα στον Οικισμό. Εξ άλλου, ο μελλοντικός Μελετητής έχει ανάγκη να γνωρίζει καλά τα στατικά **συστήματα** μεταφοράς φορτίων που εφαρμόζονταν στον Οικισμό, καθώς και την τάξη μεγέθους της **φέρουσας ικανότητας** χαρακτηριστικού κτιρίου, ώστε να ξεκινήσει τη Μελέτη του, κατά ρεαλιστικό τρόπο. Ανάλογα ισχύουν για τις Αρχές οι οποίες θα εκδώσουν τις Προδιαγραφές Μελέτης και των εργασιών επισκευής/κατασκευής του Οικισμού.

Είναι, επομένως, βασικής σημασίας να διαθέτομε (εγκαίρως και εκ προοιμίου) τα αποτελέσματα μιας συνολικής τέτοιας έρευνας στον υπόψη Οικισμό, με το ακόλουθο ενδεικτικά περιεχόμενο:

- Χρησιμοποιούμενα κύρια **δομικά υλικά** (προέλευση, ποιότητα, αντοχές).
- Χρησιμοποιούμενα τυπικά δομικά στοιχεία: Περιγραφή, σχολιασμός, στατικά **συστήματα μεταφοράς** δυνάμεων.
- Αποτίμηση **φέρουσας ικανότητας** τυπικών κτιρίων, έναντι κατακόρυφων φορτίων και σεισμικών δράσεων.
- Συχνότερες μορφές παρατηρουμένων **ζημιών**.
- Γενικές συνθήκες **υπεδάφους περιοχής**.
- **Σεισμολογικά** στοιχεία της περιοχής, για διάφορες αποδεκτές πιθανότητες υπέρβασης, καθώς και για τη δεδομένη γεωμορφολογία της θέσης του Οικισμού.

2.3 Στατικές – Αντισεισμικές διερευνήσεις τυπικών κτιρίων

Δεν γνωρίζομε εκ προοιμίου, ποιές τεχνικές και σε ποιά έκταση μπορούν να εφαρμοσθούν, προκειμένου να διασφαλισθεί το κάθε κτίριο έναντι κατακορύφων και κυρίως, έναντι σεισμικών δράσεων. Πολύ λιγότερο γνωρίζομε την τιμή της σεισμικής δράσης σχεδιασμού της επέμβασής μας, ώστε να έχομε μεν «επαρκή» αντισεισμικότητα, να μην αλλοιώνομε όμως απαραδέκτως το μνημείο (Εδώ άλλωστε θα εστιασθεί και η περίφημη αξιακή διαπραγμάτευση).

Δεν είναι δε σκόπιμο ν' αφήσομε στις συγκυρίες χρόνου, προσώπων και περιστάσεων να επιλύουν ασυντόνιστα τα θεμελιώδη αυτά ζητήματα γενικού ενδιαφέροντος.

Ορθότερη νομίζω στρατηγική είναι να ξεκινήσομε με διερεύνηση ε φ ι κ τ ό τ η τ α ς (feasibility) των επιθυμητών δομητικών επεμβάσεών μας, έτσι ώστε η Δημόσια Αρχή να διαθέτει έναν βασικό προσανατολισμό, για να γνωρίζει σε τί μπορεί **να ελπίζει** (και υπό ποιές συνθήκες). Αλλά και για να μπορεί να διατυπώσει κατάλ ρ ε α λ ι σ τ ι κ ό τρόπο τις Προδιαγραφές, τις οποίες θα επιβάλει στους μελλοντικούς Μελετητές και Κατασκευαστές. Τούτο δε διότι σπανίως η προγενέστερη εμπειρία (από «ανάλογον» Οικισμό) επαρκεί για τους σκοπούς αυτούς: Διότι, πράγματι, πολλοί ιστορικοί Οικισμοί ενέχουν ιδιοτυπίες (σύνθεσης και τυπολογίας, προγενέστερων βλαβών και επεμβάσεων, εντοπιότητας υλικών κ.λπ.), οι οποίες επηρεάζουν κατά πολύ τα **μέσα** και τα εφικτά αποτελέσματα των επεμβάσεών μας.

Υποστηρίζω δηλαδή ότι μια τέτοια κεντρικώς εποπτευόμενη επιστημονική διερεύνηση, θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμη, για την έγκαιρη ανάδειξη της φύσεως και της εκτάσεως των προβλημάτων που θα ανακύψουν αργότερα. Και τα οποία άλλως, οι αρμόδιες Υπηρεσίες θα αναγκασθούν να τα διαχειρισθούν αποσπασματικά και σπασμωδικά ίσως, κατά περίπτωση – κι άντε βγάλε άκρη! Τελείως ενδεικτικά, προτείνω να προμελετώνται οι εναλλακτικές Λύσεις «στερέωσης» για τρεις τύπους κτιρίων, ει δυνατόν με τέσσερεις βαθμούς βλάβης το καθένα, όπως

περίπου περιγράφονται πιο κάτω:

Βαθμός βλάβης Δ: (Ερείπια)

(i) Ενδεχομένως στερεωτέα τμήματα ερειπίου (το μεγαλύτερο τμήμα των δομικών στοιχείων του κτιρίου έχει καταρρεύσει). (ii) Μέθοδοι ασφαλούς κατεδάφισης ετοιμορρόπων, μη-διατηρητέων στοιχείων.

Βαθμός βλάβης Γ: (Κτίριο σχεδόν ερειπωμένο)

- Περιμετρικοί τοίχοι: Τελείως αποδιοργανωμένοι ή, κατά τόπους, χαίνουσα τοιχοποιία.
- Περίγραμμα ανοιγμάτων (αψίδες / υπέρθυρα / τύμπανο, παραστάδες): Φθαρμένο (έντονες μετατοπίσεις ή ελλείψεις λιθοσωμάτων) ή κατακρημνισμένο.
- Στέγη ή δώμα: Κατά τόπους μπορεί να έχει καταρρεύσει.

Βαθμός βλάβης Β: (Κτίριο με σημαντικές βλάβες)

- Περιμετρικοί τοίχοι: Τοπικού χαρακτήρα βλάβες (εκτεταμένες ή περιορισμένες), χωρίς όμως χαίνοντα τμήματα.
- Περίγραμμα ανοιγμάτων: Διατηρείται με τοπικές μόνον (έστω και σημαντικές) φθορές.
- Στέγη ή δώμα: Υφίσταται σχεδόν παντού, με διάφορους βαθμούς βλάβης.

Βαθμός βλάβης Α: (Κτίριο με μικρές βλάβες)

Όπως στην περίπτωση Β, με **μικρές** όμως τοπικές βλάβες.

Η διάκριση σ' αυτούς τους βαθμούς βλάβης μπορεί ενδεχομένως να χρησιμοποιηθεί και στην **απογραφή** της δομητικής κατάστασης του Οικισμού.

3. Προδιαγραφές μελέτης δομητικών επεμβάσεων

Οι προς τούτο γενικής ισχύος Προδιαγραφές του ΥΠ.ΠΟ. ενδέχεται να πρέπει να εξειδικεύονται, κατά περίπτωση. Πάντως χρειάζεται να περιγράφονται τα απαιτούμενα περιεχόμενα της Μελέτης, όπως αδρομερώς σημειώνεται πιο κάτω:

3.1 Ιστορική και Αρχιτεκτονική τεκμηρίωση κτιρίου.

3.2 Προβλεπόμενη σεισμική επιτάχυνση βραχώδους υποβάθρου, με πιθανότητες υπέρβασης 50%, 10% και 2% αντιστοίχως, στην περιοχή του Οικισμού με βάση τις διερευνήσεις της § 2.2. Αναμενόμενη αλλοίωση επιτάχυνσης κατά τόπους, λόγω γεωμορφολογίας επί του λόφου, στις πλαγιές και στα πεδινά.

3.3 Δήλωση κατηγορίας επισκεψιμότητας του κτιρίου

α) Συγκέντρωση κοινού.

β) Κατοικία ολιγομελών οικογενειών.

γ) Στερεωτέα ερείπια (επίσκεψη «Ειδικών» μόνον) και **αντίστοιχη** παραδοχή «ανεκτού» βαθμού βλάβης κατά τον τελικώς υιοθετηθησόμενο σεισμό σχεδιασμού.

3.4 Κύριο σώμα της Μελέτης: Αποτίμηση φέρουσας ικανότητας, περιγραφές των επεμβάσεων και υπολογισμοί στατικής και αντισεισμικής επάρκειας, σχέδια. Εδώ περιλαμβάνεται, ει δυνατόν, και μία προσπάθεια «υπολογιστικής αναπαραγωγής» των βλαβών του κτιρίου, εξαιτίας προγενεστέρων δράσεων.

3.5 Λεπτομερής Αιτιολογική Έκθεση περί της «βελτιστοποίησης» της δομητικής επέμβασης που επιλέχθηκε:

- Ως προς την τιμή σχεδιασμού της σεισμικής δράσης, για τον «ισόρροπο» σεβασμό κοινωνικών και μνημειακών Αξιών (§ 1.1., 1.3, 1.4.). Είναι μάλιστα δυνατόν να γίνεται αναφορά / σύγκριση και προς δύο χαρακτηριστικές στάθμες αντισεισμικής ασφαλείας: (i) Του σύγχρονου Αντισεισμικού Κανονισμού για νέα κτίρια. (ii) Της διατιθέμενης στάθμης α-

σφαλείας παλαιών κτιρίων (προ του 1985) σε διάφορες πόλεις της περιοχής. Πάντοτε δε συναρτήσει της κατηγορίας Επισκεψιμότητας και ιστορικής Σπουδαιότητας του κτιρίου οι οποίες έχουν επιλεγεί.

– Ως προς το σεβασμό των Τεχνικών Επιτελεστικοτήτων (§ 1.2, 1.3., 1.4.), ο οποίος χαρακτηρίζει την επιλεγείσα Λύση επέμβασης.

4. Τεχνικές προδιαγραφές κατασκευής δομητικών επισκευών και ενισχύσεων

Τέτοιες προδιαγραφές διατίθενται ήδη στο ΥΠ.ΠΟ., καθώς και στον τόμο[7] «*Προσωρινές Προδιαγραφές (επισκευές, ενισχύσεις)*, Ι.Ο.Κ., Τ.Ε.Ε., Αθήνα, 2008».

Αλλά και στο θέμα αυτό, έχω τη γνώμη, ότι οι Τεχνικές Προδιαγραφές πρέπει να εξειδικεύονται για κάθε Οικισμό, διότι:

– Άλλως, υπάρχει ο κίνδυνος παρερμηνειών, μέσα στο πέλαγος των γενικοτήτων.
– Υπάρχουν πάντα ιδιοτυπίες (μεγίστης δε σημασίας), οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη.

Γι' αυτό, παρακαλώ να μου συγχωρεθεί μια αδρομερής περιγραφή περιεχομένων ενός τέτοιου ειδικού Τεύχους:

4.1 Επιτρεπόμενα δομικά **υλικά** και σχετικές Προδιαγραφές: Πρόκειται για αντικείμενο μέγιστης αναστηλωτικής σημασίας.

4.2 Απλή επιφανειακή αποκατάσταση **μορφής** δομικών στοιχείων.

4.3 Βελτίωση **τοπικών** ιδιοτήτων δομικών στοιχείων
Ανθεκτικότητα έναντι περιβαλλοντικών δράσεων (αρμολογήματα, στεγανοποιήσεις κ.λπ.).
Αντοχή σε θλίψη / διάτμηση (αντικατάσταση / συμπλήρωση λίθων, βαθύ αρμολόγημα, τοπικές ενέσεις υδραυλικών κονιαμάτων κ.ά.).

4.4 Αύξηση αντίστασης δομικών **στοιχείων**

- Επισκευή ρηγματωμένων τοίχων (αποκατάσταση αντοχής του συνεχούς μέσου, κι όχι διακοσμητικό βούλωμα ρωγμής...).
- Σύνδεση εγκάρσιων τοίχων (λίθοι / κλειδιά, ελκυστήρες κ.ά.).
- Αύξηση ευστάθειας τοίχων εκτός επιπέδου (ελκυστήρες, νέοι πεσσοί, αντηρίδες).
- Επισκευή / ενίσχυση Ανοιγμάτων (αψίδων υπερθύρων, παραστάδων).
- Αποκατάσταση στεγών ή δωμάτων (καθαυτά και κατά την ασφαλή στήριξή τους στους περιμετρικούς τοίχους). Ενδεχόμενη ανάγκη διαφραγματοποίησης.
- Συμπλήρωση / ενίσχυση θεμελιώσεων, έναντι κατακόρυφων δυνάμεων και έναντι ολίσθησης σε κεκλιμένο έδαφος.

4.5 Επίβλεψη / Παραλαβή: Ετούτο το συνήθως αμελούμενο κεφάλαιο, χρήζει στην περίπτωσή μας ιδιαίτερης φροντίδας. Είναι παγκοσμίως γνωστό σήμερα οτι η Επίβλεψη οφείλει να οργανώνεται επί 24ώρου βάσεως, και κατά τρόπον «κατοπτρικόν» της οργανώσεως του Εργολάβου. Πάντοτε θαύμαζα ορισμένες Υπηρεσίες που «επέβλεπαν» εξ αποστάσεως τον Εργολάβο, χωρίς τη συνεχή παρουσία Ομάδας Επιβλεπόντων, με αδιάκοπη παρακολούθηση όλων των ενεργειών, συμβάντων κ.λπ. στο Εργοτάξιο και με μετρήσεις ποιότητας και ποσότητας των ενσωματουμένων υλικών (ποιοτικός έλεγχος). Φοβούμαι ότι, έτσι, συμβάλομε σε Τεχνικόν Φαρισαϊσμόν και κλαίμε εκ των υστέρων ως μωροί έφηβοι, κατηγορώντας το Κράτος που δεν μας δίνει προσωπικό. Κι όμως, υπάρχουν τρόποι αμοιβής πρόσθετου προσωπικού απ' την πίστωση του ίδιου του

7 Σεμνύνομαι για το έργο τούτο 100 Ειδικών Συναδέλφων, το οποίο οργάνωσα και συντόνιζα επι 3ετίαν (παραμελώντας άλλες γκλαμουράτες «επιστημονικές» ενασχολήσεις).

Έργου. Άσε που άλλες φορές ενοχλούμεθα από ορισμένους έμμονους Επιβλέποντες οι οποίοι με την ακεραιότητά τους... παρεμποδίζουν την ταχεία πρόοδο των Έργων. Υποστηρίζω, τέλος, ότι μια «χαλαρή» και ανοργάνωτη επίβλεψη ανοίγει και τους ασκούς της Ετεροδοσοληψίας...

5. Η περίπτωση της αυτεπιστασίας

Η δομή των διαδικασιών που περιγράφηκαν στα προηγούμενα, ταιριάζει στο τυπικό σχήμα (i) Κύριος του Έργου, (ii) Μελετητής, (iii) Κατασκευαστής.

Στην περίπτωση όμως των Μνημείων και των Ιστορικών Οικισμών, η πείρα αποδεικνύει οτι το σχήμα της «Αυτεπιστασίας» ενδέχεται κάμποσες φορές να προσιδιάζει καλύτερα – χωρίς να μπορεί να γενικευθεί κατ' ανάγκην. Στην περίπτωση, πάντως, μικρών και ιδιότυπων ιστορικών οικισμών, το σχήμα της Αυτεπιστασίας παρουσιάζει ενδιαφέροντα πλεονεκτήματα:

- Αποφυγή νεκρών χρόνων διακήρυξης / επιλογής / εκδίκασης ενστάσεων / ανάθεσης / εγκατάστασης Μελετητή – κι άντε απ' την αρχή για τον Κατασκευαστή.
- Οικονομία (και εμπιστοσύνη) στη συγκέντρωση των γνωσιακών δεδομένων της § 2.
- Καλύτερη δυνατότητα Μελέτης συνόλων από «εν επαφή κτίρια», τα οποία σεισμικώς δεν μπορούν να μελετηθούν χωριστά!
- Εξασφαλισμένη εφαρμογή των Προδιαγραφών Μελέτης.
- Ενιαία Επίβλεψη κατασκευής και συσσώρευση πείρας Τεχνιτών...
- Μείωση των περιθωρίων Ετεροδοσοληψίας...

Αναγνωρίζεται βεβαίως ότι, στη φάση της Κατασκευής, η απόκτηση εξοπλισμού, οι προμήθειες ειδικών υλικών, καθώς και η διατήρηση του ίδιου πεπειραμένου προσωπικού, ενδέχεται να δυσχεραίνονται απ' το δημόσιο λογιστικό, κι εκεί έχομε ένα πρόβλημα προς λύσιν.

Εξ άλλου, στα μειονεκτήματα του σχήματος της Αυτεπιστασίας περιλαμβάνεται και το ισχυρό ενδεχόμενο χαλαρής ισχύος του παλαιού άρθρου 114 του Συντάγματος, αλλά τούτο είναι ούτως ή άλλως ένα ευρύτερο πρόβλημα...

6. Επίμετρον

Όλα όσα αναφέρθηκαν σ' αυτό το άρθρο, εστιάζουν καταρχήν στον προβληματισμό για τη δομητική επέμβαση (επισκευή / ενίσχυση ή τέλος πάντων «στερέωση») ενός μεμονωμένου κτιρίου.

Έχει όμως μεγάλη νομίζω σημασία να επισημανθεί εδώ, ότι ο πιο πάνω προβληματισμός γίνεται οξύτερος, όταν αναφερόμαστε στον ιστορικό Οικισμό ως σ ύ ν ο λ ο , είναι δε οι περί τούτου Αποφάσεις πολύ δυσχερέστερες. Και οι μεν δυνητικώς αντιτιθέμενες «κοινωνικές» και «μνημειακές» Αξίες είναι και στην περίπτωση του ιστορικού Οικισμού περίπου οι ίδιες, όπως τις υπενθυμίσαμε στην § 1.1. Τα αντικείμενα όμως των Αποφάσεων αυτών είναι τώρα περισσότερα (και σημαντικότερα ίσως), πέραν της δ ο μ η τ ι κ ή ς των κτιρίων: Τώρα οι κρίσιμες επεμβάσεις αφορούν και τα δ ί κ τ υ α κοινής ωφελείας, και τους κ ο ι ν ό χ ρ η σ τ ο υ ς χώρους, αλλά και κυρίως τις ανεκτές χ ρ ή σ ε ι ς ανά περιοχήν του Οικισμού. Ετούτα τα **τέσσερα** αντικείμενα των Αποφάσεων, συνεπάγονται τέσσερεις βελτιστοποιήσεις και τούτο ισοδυναμεί πρακτικώς με οιονεί-**απροσδιοριστίαν**! Η οποία οξύνεται περαιτέρω, λόγω της αβεβαιότητας περί της αποδοτικότητας των ελέγχων[8], τους οποίους οφείλουν να ασκούν οι κρατικές και οι δημοτικές Αρχές,

8 Αυτός είναι ο κομψότερος τρόπος να μιλήσομε για την κατάντια μας ως λαού στο σύνολό μας· «κομψότερος», για να μήν κατηγορηθούμε για αντιδημοκρατικότητα (άσχετον...).

δια βίου του Οικισμού.

Μπροστά σ' αυτόν τον παροξυσμό Βελτιστοποιήσεων, ένας εξωτερικός παρατηρητής, όπως ο υπογραφόμενος:

- Μπορεί να αιτιολογήσει τη δυστοκία Αποφάσεων και Πράξεων κατά το παρελθόν σε θέματα ιστορικών Οικισμών.
- Δικαιολογείται δε να εκφράσει το σεβασμό-του προς εκείνους οι οποίοι φέρουν σήμερα στους ώμους των την ευθύνη τέτοιων αποφάσεων και πράξεων.

Υ.Γ. Είχα συντάξει ετούτο το κείμενο, όταν από δύο διακεκριμένους Συναδέλφους έμαθα ότι βιάζω ανοικτές θύρες: «Στην περίπτωση του Ανάβατου, αυτά που λες έχουν ήδη γίνει. Και η Τυπολογία έχει μελετηθεί, και οι τυπικές επισκευές έχουν περιγραφεί (ΕΜΠ/ΔΕΠΟΣ, Π. Τουλιάτος, Ε. Εφεσίου και Συνεργάτες, 2004)», αλλά και ένα οργανωμένο σχήμα Αυτεπιστασίας έχει εγκατασταθεί και δουλεύει συντόνως, υπό την καθοδήγηση της Επιστημονικής Επιτροπής (Α. Καββαδία, Ν. Γκιολές, Α. Μιλτιάδου, Ν. Χαρκιολάκης, Α. Πατεράκης).
Είναι η πρώτη φορά στη ζωή μου που **καταχάρηκα** απ' την έλλειψη Πρωτοτυπίας των γραπτών μου...

Theodosios P. Tassios

Towards a Regulatory Framework for Structural Interventions in Historical Settlements

This paper deals with the following six topics:

1) Contrasting "societal" and "monumental" Values in the design and implementation of structural interventions in monuments. A strategy of optimization is sought.

2) Necessary basic studies on structural Typologies prevailing in the Settlement, as well as pilot studies of "feasible" interventions in representative categories of buildings.

3) Specific Design Recommendations.

4) Specific Construction Recommendations.

5) Advantages and drawbacks of the scheme of Superintendence in implementing structural interventions in historical Settlements.

6) Specific reference to the case of Anavatos.